

2'02

ואף על פי כן ולמרות הכל ארץ ישראל!

1

המילים הראשונות של ריבון העולמים אל העברי הראשון מקפלות בתוכן תביעה אחת פשוטה:

לך-לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל-הארץ אשר ארצך. (בראשית י"ב, א')

ס' ארץ מן
הארץ
מלכות

שימו לב! אין הקב"ה פותח את דבריו לאברהם אבינו בבירור עיקרי אמונה, או בפרטי מצוות. כל אלה עוד יבואו בהמשך, אבל לפני הכל - יש לעלות ארצה!

במה זכתה ארץ ישראל להיות נקודת מוצא לכל הווייתו של העם? דומה שהתשובה לכך נעוצה במילים החותמות את ברכת ה' לאברהם:

ונברכו בך כל משפחת האדמה. (י"ב, ג')

מגמת העלייה לארץ ישראל, אינה מצטמצמת אפוא לתפיסת שטחים' באלון מורה ובחברון, אלא טומנת בחובה בשורה ארוכת טווח לעולם כולו.

הארץ - לעם, כגוף - לנשמה

ועדיין יש להתבונן ולשאול, מה תפקידה של ארץ ישראל במהלך הגדול הזה? האם כל ייעודה לספק 'מסגרת טריטוריאלית' לעם ישראל?

כנגד גישה זו יוצא הרבני"ה קוק, בראש ספרו 'אורות', וכה דבריו:

ארץ ישראל אינה דבר חיצוני, קניין חיצוני לאומה, רק בתור אמצעי למטרת התאגדות כללית, להחזקת קיומה החומרי, או אפילו הרוחני. ארץ ישראל היא חטיבה עצמית, קשורה בקשר חיים עם האומה, חבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה. (אורות, ארץ ישראל א')

הנוי אומר: הקשר בין העם והארץ הינו קשר מהותי, אורגני, כמשל ר' יהודה הלוי, המדמה את עם ישראל לכרם שיש לשתלו בבית הגידול הראוי לו, למען ישא פרי הילולים (מאמר שני י"ב).

ואולי אף עמוק מכך: הביטוי "קשר חיים" שבדברי הרב, רומז, שיש לדמות את הקשר בין העם והארץ לקשר שבין גוף ונשמה.

גופו של האדם אינו רק בית קיבול חיצוני לנשמה, ככוס שמוזגים מים לתוכה.

הקשר בין הגוף לנשמה הינו קשר אורגני, וביניהם מתקיים כל העת 'דיאלוג' נסתר: כשהגוף סובל הנשמה נפגעת, כשהגוף מתרוקן הנשמה חשה בכך. ולעומת זאת כשהנשמה עצובה הגוף בוכה, וכשהנשמה מתנגנת הגוף סומר מהמיית הניגון. כך אף ארץ ישראל היא "בית חיינו" ואנו דבקים בה ויונקים ממנה לשד-חיים: "אתהלך לפני ה' בארצות החיים" - זו ארץ ישראל (ילקוט שמעוני תע"ד)

לאור זאת תישמע הקריאה: "לך לך", לא כתביעה מייגעת אלא כבשורה מתרוננת: לך-לך - אל עצמך, לך-לך - אל בית חידך, כי בו תמצא מרגוע לנשמתך וקץ לנדודיך.

לכאורה נושאת קריאה זו מסר אוצנטרי של 'אני ואפסי עוד':

לך לך - לטובתך ולהנאתך יש"ו

כיצד אפוא מוביל ה"לך לך" - הלאומי, אל "ונברכו בך" - הבין-לאומי?

התשובה לכך ישרה ופשוטה: היעד ארוך הטווח אכן הינו תיקון העולם כולו, אך הדרך להגשמתו עוברת בארץ ישראל ובלעדיה לא יצלח דבר. כי רק כאן יזקוף עם ישראל את קומתו ויבנה 'מודל הזדהות' לאומי אשר יהיה ל"אור גויים".

אין תפקידו של עם ישראל לרוץ לאומות העולם, כמיסיונר אחוז אובססיה, במגמה 'להפיץ את התורה ביבשת השחורה' אלא לבנות בארץ ישראל מוקד משיכה אשר יעורר את כל העמים לבוא אליו מרצונם הם:

1

2

1 "ונברכו בך כל משפחת האדמה".
משל למה הדבר דומה: לגפן זו המבריכה את ענפיה ונועצת אותם באדמה שמחוץ לתחומה כדי לינוק ממקור הברכה.
וכך אכן תיאר הנביא יחזקאל את תהליך ההברכה:
והנה הגפן הזאת כפנה שרשיה עליו,
ודליותיו שלחה לו להשקות אותה... (יחזקאל י"ז, ד)

חזון זה, המועלה על נס כבר בראשית הדרך הלאומית שלנו, הוא הוא חזון הגאולה שבאחרית הימים:
והיה באחרית הימים
נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות
11 ונהרו אליו כל הגוים.
והלכו עמים רבים ואמרו:
לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב,
וירגו מדרקיו, ונלכה בארחתיו... (ישעיה ב', א-ב)

ובכן לא אנחנו הולכים אל הגויים להפיץ את תורתנו, אלא הם באים אלינו! ... אין זו שאלה של כבוד: מי ילך למי, אלא בשורה לגויים כי תתחולל בהם בזכותנו, התעוררות פנימית ללא לחץ מצידנו, והם בעצמם יעלו ויבואו.

אך כדי שיהיה עם ישראל מוקד משיכה לאומות העולם, עליו לבנות את כוחותיו מבית פנימה, ולהיות 'עברי' - "שהוא מעבר מזה וכל העולם מעבר מזה".
על כן המפתח ל"ונברכו בך כל משפחת האדמה" נעוץ בבשורת "והיה, ברכה!"
כדי להבין ברכה זו לעומקה, שומה עלינו להתבונן בשבע הברכות שמתברך אברהם עם עלייתו ארצה:

- ואעשהך לגוי גדול
- ואברךך

- ואגדלה שמך
- והיה ברכה
- ואברכה מבדריךך
- וימקללך אאר
- ונברכו בך כל משפחת האדמה

שלוש הראשונות מ'שבע ברכות' אלה עוסקות בבניין האומה מבית, שלוש האחרונות עניינן ביחס שבין אומה זו לאומות העולם, ואילו הברכה הרביעית שבתווד - "והיה ברכה" - היא היא המפתח לתהליך המעבר מבית - חוצה.

"כמעין המתגבר"

הביטוי "והיה ברכה" - משמעותו העמוקה - הימלא בעצמך ברכה, כמעין המתגבר ומשקה מאליו את כל סביבותיו.
דבר זה למדים אנו מעכסה בת כלב האומרת לאביה (שופטים א', ט"ה):
"הבה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני - ונתתה לי גלת מים".

המעיינות ('הגולות') השופעים מים - הם אפוא ה"ברכה" שלה מצפה עכסה. ומכאן נמצינו למדים כי 'המעין המתגבר' הגנוז ב"והיה ברכה" הינו תנאי מוקדם ל"ונברכו בך...". ואסור לדחוק את הקץ, ולצפות כי יביע מימיו, בטרם יתמלא.

בחסידות ביטאו רעיון עמוק זה, באמצעות מימרא של הבעש"ט לחסידיו:
פעם אמר הבעש"ט: "חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך" (שיר השירים ה', י"ד)
- ריבונו של עולם - כל מה שיש בי - חדשים גם ישנים -
הכל צפנתי לך בלבד.

שאלוהו חסידיו: "הרי הרבי אומר תורה גם לנו!"
השיב הבעש"ט: "זה כדרך שהחבית עוברת על גדותיה ונשפכת סביבותיה". (אור החיים)

2

! סיפור זה צופן בתוכו מסר חינוכי כביר - ויש בו כדי להאיר את 'דרך ההוראה' של עם ישראל לעולם, וגם של מורים אמיתיים לתלמידיהם...

3

מאזינים אנו שוב ושוב לקריאת הכיוון: "לך-לך!" וליבנו נפעם למראה דמותו של אברהם "האיש הגדול בענקים" - העושה דרכו ארצה, אלפי שנים במעלות ובמורדות, והוא ממשיך לצעוד בקומה זקופה - כביום הראשון שבו שמע קול קורא: "לך לך!" - וקומתו לא שחה.

אשריך אברהם אבינו הפותח ב"לך לך" וחותם ב"ונברכו בך..."
אשריך - שבך פותחים ובך חותמים - "נהייה ברכה!"

A desirable land. The Torah (Gen. 3:6) uses the word *nehmad* (from the same root as *hemda*) to describe the allure of the Tree of Knowledge in the Garden of Eden. The word *nehmad* does not simply mean beautiful or desirable as most render it; Onkelos translates it into Aramaic as *rageg* which means fascinating, attracting, pulling. There is one type of beauty that is esthetically pleasing, but it does not necessarily attract a person. However, there is another kind of beauty that pulls a person to it like a magnet. The Bless God who "gives food to all living things," human and animal alike. We proclaim that He is the One who "feeds and sustains all... and prepares food for all creatures He has created." For this reason, the blessing contains no elements of thanksgiving or gratitude. Genuine gratitude must be personal; it requires the person to offer thanks on his own behalf. However, the first idea of *Birkat HaMazon* is a universal one in which we recognize that God provides food for every living creature. He is the Master and Sustainer of the entire biological realm. He feeds man, fowl, the beasts of the field, every reptile and every insect without distinction. (Shiur on Birkat HaMazon, 1969)

4
מרכיו
הרק

5

(לא) ללקת ארצה כנען. המוכנת אל גרם הפעלות במשקלות, ורצויה מקל הארצות, באמרו "ארץ אשר ה' אלהיך דרש אתה" (דברים יא, יב). ולא הוק ארצה כגשם המבול בארץ כל שאר הארצות, באמרו "לא גשמה ביום יצם" (יחזקאל

כב, כד). ויכר אמרו וזרזם לברכה "ארצה של ארץ ישראל מחכים" 25.

(לב) וימת תרה בתרן. ולא השתדל להשיג מה שסגנו להשיג כנסעם מאור בשדים 26, ולא בא כלל אצל אברהם בהיותו בארץ כנען, ויבקר או שם בשם ה', עם כל גדלת שמו אז 27. והסוף זה עשה לוט זמן מה, ולכן זכה הוא 28 וזרעו 29 בחלק מה מפתנות אברהם, ולא וכו לזה שאר צאצאי תרה הקרובים לאברהם כמוהו או יותר.

פרק יב

(א) אל הארץ אשר ארצת. אל המקום מהארץ אשר ארצת אותה במראות אלהים, לפיכך עבר בארץ ולא נטע אהלו עד המקום שגוראה אליו שם האל יתברך, באמרו "ויעבר אברהם בארץ עד מקום שקם... וירא ה' אל אברהם, ויאמר: לזרעך נתתי את הארץ הזאת" (להלן פסוקים 1 - 2).

6
היציאה

23. כי היתה זאת הליכה יזומה מצדם עוד טרם ציווי "לך לך". 24. כדרשת ריש לקיש בזבחים קיג,א, ולא לפי פשוטו שאין הגשמים יורדים שם כאשר "וחרה אף ה' ועצר את השמים וכו'". 25. בבא בתרא קנח,ב במאמר רש"י: שמשעליתי לארץ ישראל נתתי את לבי לצאת משיטתי הראשונה ולעמוד על אמותות דברים. (עכ"ל). מעלות אלה של ארץ ישראל היו ידועות, איפוא, למשפחת תרה (כחלק מתרבות האנושות דאז, או ממסורת ישיבת שם ועבר).

11א. כפירוש רבינו לעיל פסוק א. אין הפירוש, איפוא, שנסע בארץ במגמה להגיע אל שכם (כפרש"י), אלא שהיה הולך ונוסע ללא מטרה מסוימת, ממחין ומצפה לאות (התגלות) מאת ה' שעליו לעמוד במקום מסוים, שם יקרא בשם ה'. על טגולות הארץ ידע זה מכבר, אבל היכן תהיה התגלות ה'

(ה) ויצאו ללקת ארצה כנען. שהיתה מפרסמת אצלם לארץ מוכנת להתמוננות ולעבודת האל יתברך 30. ויבאו ארצה כנען. לא כענין יציאת תרה "ללקת ארצה כנען" 31 (לעיל יא, לא), שלא בא אלא עד תרן.

(ו) ויעבר אברהם בארץ. לא התעכב במקום ממנה עד שגוראה אליו האל יתברך כאשר יעדו באמרו "אל הארץ אשר ארצת" 32 (פסוק א).

7
סוכות
ה' 31

בארץ היתה היו, בלא ספק, המקומות שנקראו ראויים להקרא שער השמים. - הלא תראה כי יחס את המראות אשר ראה, לא ליהן נקשו ולא לאמונתו הנזקה וליראת אלהים אשר בלבבו, כי אם למקום בו נראה - כמו שאמר הכתוב: "וירא ויאמר: מה נראה המקום הזה?" ועל המקום הזה אמר עוד לפני כן: "נסע במקום". זאת אומרת: במקום המיוחד.

וכן אתה רואה כי בחיר אנשי הסגולה, אברהם, אחרי עלותו בחדרות שלמות והששותו דאו לתיעק בעינין האלוהי, העבר מארצו אל המקום שהוא אשר בו לבד ייע לתכלית השלמות. הלא זה עשה עובד האלמה כצאצא בתוך ארמה צחיחה שרש של

3

אילן שפריו טוב. - מעבירוהו אל אדמה ועבדת, שלפי טבעה עתיד זה להצליח בה. ושם יגדלוהו, עד היותו לעץ מעצי הנו, תחת אשר עד הנה היה שית בר, ולאילן מצמיח אילנות רבים למינהו, תחת אשר עד הנה צמח רק דרך מקרה ובמקום מקרי. וכך היה דבר הנבואה גם ברעו של אברהם בארץ ישראל: כל ימי היותם בארץ ישראל רבו נושאי הנבואה. - ונתנאים רבים סיעים בדבר: תהרות והעבודות והקרבנות, ועל הכל - קרבת השכינה.

כי הענין האלוהי כאלו עומד ומצפה למי שראוי לו - כגון הנביאים והחסידים - לחול בו ולהיות לו לאלהים; וכשם שהשכל עומד ומצפה למי שהשקמו תכונותיו הטבעיות והזיעו נפשו ומדותיו לידו שוי - כגון הפילוסופים - לחול עליו בשלמות; וכשם שהנפש עומדת ומצפה למי שהשקמו כוחותיו הטבעיים שלמות המוכנה לקראת פדרנה ונבונה יותר - כגון בעל החיים - לחול עליו; וכשם שהטבע עומד ומצפה למי שאיכות שהזיע לידו שוי - לחול עליו, למען היות מוגן זה לצמח.

8 ps

9

ברוך לזכרו
Rabbi Lamm

For over a thousand years, the weekly Torah portions have been known by their present names with only minor changes. According to the Lubavitcher Rebbe,³ these titles are "Torah names," headings to which the Torah gives special significance, for they somehow reveal the inner essence of the whole of the *sidra*.

This Torah portion is called *Lekh Lekha*, which means, "Get thee out," be active and move. Literally, the idiom means, "Go to yourself," return to your spiritual identity, climb up the ladder to spiritual heights, reach your own soul in your ascent. A Jew must never be static. He must be dynamic and progressive in his service of the Lord, in moving himself and history in the direction of God. This, then, is the essence of all that is related in this *sidra*. Thus, we read of how Abram goes to the land of Israel. He is not traveling as a sightseeing tourist with first-class accommodations. His journey is a symbolic conquest. As Nachmanides points out, Abram's journeys in Canaan prefigured the Jewish possession of the

land by actual possession when he staked out the territory. All of this is part of Abram's "going," his *lekh lekha*.

However, there are several important incidents which spell not progress but decline. The foremost failure or setback is the verse: "And there was famine in the land and Abram went down to Egypt" (Genesis 12:10). This is not merely an incidental decision to change residence. Psychologically, it was a major crisis for Abram. He had left Canaan with the divine promise, "I shall make you into a great nation and I shall bless you." Some blessing! He had just come to Canaan, and instead of bringing with him prosperity, he had become the harbinger of hunger, and he was already fleeing the land.

What a disappointment - history's first *oleh* had become history's first *yored*.

Religiously, too, Abram's descent to Egypt was frustrating, almost abortive of his whole mission. His journey to Canaan was meant to be a *kiddush Hashem*, an act of sanctifying the divine Name by making the one God available and accessible to humans. The Midrash compares the situation to an open box of incense. If it stands in a corner, no one can smell it and it is of no use. But if you take it and move it about in the middle of the room, then your motion causes the odor to be wafted and no benefit all who are present. So God said to Abram: "Move yourself from place to place in Canaan, and thus will your name be made great in the world" - and through your reputation will the divine Name be sanctified and the divine message be known. The journey to Canaan was to be the launching of Abram's religious career. However, if Abram "went down" to Egypt, that canceled out his mission and vitiated his message.

4 (4)

1 Domestically, this descent to Egypt was the cause of many troubles for Abram. For in Egypt there took place the abduction of Sara – she was kidnapped and taken into the harem of Pharaoh. So our *sidra* relates troubles as well as triumphs.

10
P

6 And, spiritually and historically as well, we are faced with problems in this *sidra*. We know the principle that our rabbis laid down, "Ma'aseh avot siman levanim" – the deeds of the fathers are the symbol of the recurring patterns in the lives of their children. But some Jewish teachers, especially Hasidim, taught that this does not mean only that the lives of the patriarchs were symbolic of the historic patterns of their

11 descendants, but that the patriarchs actually participated in the history that came after them, that their actions were the commencement of Jewish history. Therefore, "And Abram went down to Egypt" means not only that Abram's descent to Egypt was a historic symbol of the later Egyptian exile, but that it was in some way itself the beginning of that terrible and bitter exile.

6 If that is the case, and such were the blows suffered by Abram and Sara, how can we account for the name Lekh Lekha, which indicates progress, growth, and advancement?

21 The answer provided for us by the Lubavitcher Rebbe is, in essence, this: Sometimes descent is for the purpose of ascent; often you must go down in order to go up to an even higher level than that at which you began. Some failures are merely temporary; they are the future successes in disguise. Sometimes the setback is instrumental to later success. Often you must retreat in order to move on, in which case the retreat is preparatory and part of progress and advance.

2 Therefore, "Vayered Avram Mitzrayma," Abram's going down to Egypt, led to and was part of "Vaya'al Avram miMitzrayim," Abram's going up again from Egypt. His going down was part and for the purpose of his later going up.

31 Even Sara's abduction to the harem of Pharaoh served such a function. One of the great Hasidic teachers has taught us that Sara's chaste conduct in the court of Pharaoh was so exemplary that it became the model for Jewish conduct through the centuries of exile in foreign lands. The descendants of Sara, inspired by her model, refused to assimilate.

36 They did not permit the purity of their faith be defiled, they protected the honor of their *emuna* in God.

41 And so it is with the redemption from Egypt. Bad as the exile was, the positive values of the redemption were even greater. The Torah tells us that when the Israelites left Egypt, they took with them "rekhush gadol," great wealth. Our kabbalistic tradition maintains that this wealth was not only or even primarily material, but that it was spiritual: they took out from Egypt the "nitzotzot hakedusha," "the lost sparks of sanctity" embedded in Egyptian culture. By this they meant to say that despite the corruption of Egypt, there were some aspects which one might consider divine or of enduring value, and that these "sparks" were not

5

A Commentary for the Ages: Genesis

condemned to destruction with Egypt. They were redeemed by Israel who learned them from the Egyptians and, by taking them along with them, preserved them forever.

So "vayered" is part of "vaya'al," the descent leading to the ascent is all part of *lekh lekha*, of general progress. Or, to use a metaphor more familiar to us from the popular literature of recent years, sometimes you go down, but it is only going "down the up staircase"; your decline is merely a part of the procedure of ultimate ascent. So it is with our national life. Joseph was sold by his brothers into slavery. At the time Joseph, and later all the brothers, thought that this event was an unmitigated disaster. But, as Joseph later told them when he revealed his identity to them, "The agony of my slavery was part of the divine plan to save the entire family now." He went down - but it was on the up staircase, which led even higher.

Or, to take a more recent case: In 1947, British Foreign Secretary Bevin refused to issue 100,000 visas to Jewish refugees languishing in camps in Europe and Cyprus. How grief-stricken we all were! We were facing a blank wall. Yet we now appreciate that had he issued these visas, the pressure for independence would have been severely reduced, and perhaps a million or two million other Jewish immigrants would never be living today in the State of Israel. It was descent for the purpose of ascent.

The same is true with the State of Israel today. Often we are plunged into a gray mood when we consider our international and even internal situation. The constant attrition, the state of no-war-no-peace, the ever-impending threat of greater warfare involving the great powers, the increasing isolation of Israel from neutrals and friends - all this is not calculated to encourage great cheer on behalf of those who love Israel. Nevertheless, we must never permit ourselves to lose our sense of balance. We are only humans, and therefore our perspectives are limited. Even we, in our present situation, can begin to appreciate that quite possibly our present situation is the best of all, that the alternatives may be far worse, that what is happening at the present may be propaedeutic to something much greater, much nobler, much happier. Our present descent may well be part of an ultimate ascent. May God grant that!

And the same holds true for personal life. Life is full of crises. No human being can be spared trauma in his existence. If we lose heart

LEKH LEKHA: Down the Up Staircase

and are discouraged and become crushed, then our pessimism is a self-fulfilling prophecy. We lose sight of opportunities, and we almost wish ourselves into a plunging descent. But if we look at our situation as descent for the sake of ascent, if we adopt a more sanguine attitude, then our optimism becomes self-fulfilling as it sensitizes us to the creative possibilities in descent. So let us leave the pessimistic views to the anti-Semites. Recall what Zeresh, wife of Haman, told him when his star began to dim: "If Mordecai, before whom you have begun to fall, is one of the children of the Jews, then you shall not prevail over him but you will fall completely" (Esther 6:13). There was a descent which was permanent. Jews must take a different attitude. For ourselves we must learn to endure the descent as integral to the ascent, as but a temporary setback, preparation for a greater rise.

How often has a middle-aged man, suffering a heart attack, been told by his physician: How lucky you are! This is a warning which may well save your life and prolong it. The same is true for business or professional or academic setbacks. It may be a warning, it may save us from more disastrous adventures, it may teach us something whereby we will better be able to attain our ultimate goal.

This message is not simplistic, unrealistic, or happy-go-lucky. On the contrary, I am pleading for a more sophisticated and higher realism: the confidence and rational understanding that, caught in crisis, man is often prone to depression because he takes an overly dim view, because he is limited emotionally and his vision is therefore curbed; the knowledge that life is never all up or all down, but a series of zigzags - and he never knows when he is zigging or zagging; the faith that while our own personal perspective is limited, that we can only begin to discern events and their true proportions in retrospect but never in prospect, that from the perspective of God what seems to us like descent is really for the purpose of ascent. Because we are so affected personally by our own situation, we tend to exaggerate, and we do not know that we are doing so or in what measure. In the depths, it is hard to realize that you have gone down in order to go up. But it is an act of faith - and intelligence as well.

So, *Lekh Lekha*, both by content and by name, leaves us with this encouraging message: If we suffer, whether it be illness, financial

reverses, or any form of domestic misery or loneliness or frustration, remember "descent for the purpose of ascent." I do not mean that things will always get better, but they often do, little as we expect it. Let us then not despair. Let each of us, in his or her own situation, bear this in mind - not as a palliative or peace-of-mind preachment, but as part of *emuna*, part of Jewish faith.

Then it will be true of us, as it was said of Abram in this *sidra*: "And he (Abram) believed in the Lord, and He accounted to him as *tzedaka*, as righteousness" (Genesis 15:6). By this is meant that God considered Abram's faith as a special act of righteousness. But the word "*tzedaka*" derives from the word meaning "justice." We might therefore translate the verse as: "And Abram believed in the Lord, and God accredited it to him and justified his faith."

When we will have faith that the downturn is part of an up-going, that the descent is for the ascent, and that faith will prove *tzedaka*, our confidence will be vindicated and justified, and indeed *alohi na'aleh*.

The call of *Lekh Lekha*, of climbing ever higher, will be ours to achieve.

(13) לכה לך

א) ואברהם מברכיך ומקללך אאר. מה שלא נאמר ואר מקללך כדרך שאמר ואברהם מברכיך, כי לאדם מערכי לב, קודם שמוציא איזו דיבור מן השפה ולחוך כי הוא מעריכו תחלה בלב וכמחשבתו. וידוע שלטובה הקב"ה מצרף מחשבה למעשה אבל מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה שנאמר (תהלים סו.יח) און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' וכתיב (ישעיה סה.בד) טרם יקרא ואני אענה וגו' לפי שקודם שהאדם מוציא מפיו בשאלתו וכבקשתו כבר היה מחשב בלבו לבקש על ככה על כן הקב"ה יענהו משמי קדשו, קודם שיקרא לאפוקי כשר ודם השואל דבר מחבירו צריך לפרש בשפתיו כי אין אדם יודע מה בלבו של חברו אבל הקב"ה בוחן לבבות ממלא כל משאלות לבו כמ"ש (תהלים כה) יתן לך כלבבך וגו' וכמו שנאמר (משלי יו.א) לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון. רצה לתקן בזה קרישא זו והוא אם באמת הקב"ה ימלא שאלתו אחר שנערך הדבר בלבו של אדם א"כ למה זה צוה ה' על התפלה בפה. על זה אומר ופה' מענה לשון כי זה מתת ה' הוא שנתן מענה לשון לאדם, כמרז"ל (יבמות סד.) שהקב"ה מתאוה לתפלתן של

צדיקים, לפי שנמשלים אצל השי"ת כילד שעשועים אצל אביו אם הוא מבקש דבר מאביו אע"פ שאביו יודע מה שהבן צריך מ"מ רוצה האב שיצא הבן מפיו מבוקשו לפי שהאב משתעשע בדבור שפתיו של הבן. כך אומר הקב"ה לישראל השמיעני את קולך כי קולך ערב לגשת לי. ואין השי"ת רוצה להתנהג עמנו כדרך השרים שאין מניחין לדבר בפניהם הרבה ומיד כאשר יבינו כוננת השואל אומרים לו קצר דברך או כלה מדברותיך וצא, אבל הקב"ה בחסדו אינו כן כמ"ש (תהלים כא.ג) תאות לבו נתת לו ואעפ"כ וארשת שפתיו כל מנעת סלה. לפי שאנו בעיניו ית' כשעשוע ילד וכן יקיר. וז"ש אע"פ שטרם יקרא ואני אענה מ"מ כל עוד שהם מדברים ואני אשמע כי לא מנעתי מהם ארשת שפתותיהם.

וזהו שנאמר, און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה'. ושמה חאמר שגם לענין הטובה הוא כן ח"ל אכן שמע אלהים הקשיב בקול תפלתי. כי אצל התפלה אין הדבר כן אלא שומע בקול תפלתי אע"פ שעדיין לא הוצאתי הדבור מפי וא"כ איפה למה בקש ה' מידי רמוס חצריו להתפלל לפניו, ע"ז אמר ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי. כי אני נותן הודיה לשמו ית' שבחסדו לא הסיר תפלתי וחפץ בארשת שפתי כאמור. לכך נאמר ואברהם מברכיך כי המברך אותך חושב בה בלבו קודם שמוציא הברכה מפיו ומחשבה טובה כמעשה ע"כ אני מברכו קודם שיצא הברכה מפיו. אבל במקללים אין הדבר כן אלא ומקללך לאחר שהוציא הקללה מפיו אז אאר אותו אבל לא קודם שהוציאה מפיו, כי מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה.

טז. (ב) וישמע אברם לקול שרי. לא אמר הכתוב ויעש כן. אבל אפר כי שמע לקול שרי ירסו כי אף על פי שאברם מתאוה מאד לבנים לא עשה כן בלא רשות שרי. וגם עתה לא נתכוון שיבנה הוא מהגר ויהיה זרעו ממנה. אבל כל כוננתו לעשות רצון שרה שתבנה ממנה. שיהיה לה נחת רוח בבני שפתחה. או זכות * שתזכה היא לבנים בעבור כן כדברי רבותינו⁹⁶. ואמר עוד ותקח שרי להודיע שלא מהר אברם לדבר עד שלקחה שרי ונתנה בחיקו. והזכיר הכתוב שרי אשת אברם. לאברם אישה. לרמז כי שרה לא נתיאשה

ונברכך בך כל משפחות הארצות (י.)
ג. עיין רש"י שמפרש שאלם
אומר לנו מהא כלברהם, ומציא ראייה דהכי
פירושו כן כמו שמצינו בך יברך ישראל ישמך
אלקים כלפדים ומנשה. ויש לדקדק, דאם
זה הפסע, נמצא שהקב"ה בך כלברהם שכן
יהיה ברכת האבות לבנים, ואמאי בל יעקב
אצינו ועשה ברכת חדשה של ישמך אלקים
כלפדים ומנשה.

ויש לומר על פי יסוד גדול שראיתי מהרש"ש
ישנה ממהנטשעסטער הרח"צ ר'
יהודה זאב סגל ז"ל, דפעמים האדם אין
נמצא בנמצא שיכול להיות נשפע מדברים
גדולים ונרמים לדבר אחר דברים קטנים
אשר נוגעים לו בכל יום של חייו (פראקטיש),
והכי ראייה ליה, דהגמ' ב"ב (ס.) אומר,
האי מאן דיהיר, אפילו על אינשי ביתיה לא
מתקבל, והקשה הלל הגמ' אומר בסוטה
(ד.) כל אדם שיש בו נסות הרוח כאלו
שעד ע"ז, וא"כ הלל די במאמר זה לשמור
אוחו מנאווה ומה נחמדש עם המאמר של
הא מאן דיהיר, ויתוך כנ"ל, דפעמים האדם
נמצא בנמצא שפל ולא יספיק לו האי מימרא
דקאלו עובד ע"ז למונע אוחו מן העבירה,
דאין שכלו תופס זאת, אבל אם מדברים
באחו שפמו (ויין שפילך) שאין מתקבל על
אינשי ביתיה זה מספיק לעכב אוחו
מעבירות, עכ"ד.

והשרתא ינח, דיעקב אצינו הבין דודאי
זה המעולה שבנרכות להיות
בזקיניו אברהם, אבל ברכת מוחל אפשר יהיה
מעיל לדורו של אברהם, לנאשים שהסירו
אוחו ויהי להם שייכות לו. אבל לדורות
האחים ונפרט להדור שהיו משועבדים
במארים ויהי דור שפל, הם צריכים ברכת
להיות מצדיקים גדולם שהסירו אותם, ואפשר
להם לשפוק ליה. [והעטם שברכה זאת
מתקבל, עיין בדברינו לקמן פרשת ויש.]

(14) ארץ

77

אשתו ולכך אמר לו לאשה. שלא תהיה כפולגש רק כאשר נשואה לו. וכל זה זה מספר שרה והכבוד שהיא נוהגת בבעלה:

15

(ה) ותענה שרי ותברח מפניה. חטאה אמנו * בעניי הזה. וגם אברהם בהניחו לעשות כן נשמע ה' אל צניה ונתן לה בן שיחא. פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני העניי:

16

These two verses are thus studded with allusions to the peerless character of Abraham and Sarah, their unselfishness and respect for each other. Sarah introduces a rival into her home, making a supreme sacrifice to overcome the natural feelings of jealousy and egotism, whilst Abraham takes no initiative in realising his ambitions for a son, but waits for his wife's agreement, suggestion and action. However, it is difficult for a human being to remain on these lofty heights.

נחמה
ס' אלה

ותרא כי הרתה
ותקל גברתה בעיניה.

11 And when she (Hagar) saw that she had conceived, her mistress was despised in her eyes. (16, 4)

The Torah here expresses in this short verse the full force of the suffering caused by the arrogant bearing of the rival drunk with success. What conclusion did Hagar draw from her success?

16 אמרה נגד: שרה זו אין מתרה כגילויה, מראה עצמה כאילו היא צדקת ואינה צדקת, שלא זכתה להריון כל השנים הללו ואני נתעברתי מביאה ראשונה.

Hagar argued: This Sarah is not what she seems to be. She behaves as if she were a righteous woman when she is not righteous, since she did not merit conception all these years, whilst I became pregnant the first time. (Rashi)

Hagar's mockery had a poisoned sting in it. From Sarah's lack of success Hagar drew conclusions regarding her ethical conduct. The effect of this on Sarah is natural—bitterness, protestations, and demands:

אנכי נתתי שפחתי בחיקך
ותרא כי הרתה ואקל בעיניה.

26 I gave my handmaid into thy bosom; and when she saw that she had conceived, I was despised in her eyes. (Verse 5)

37 Abraham held his peace and Sarah's bitterness soon translated itself into action:

ותענה שרי ותברח מפניה.

Sarai dealt harshly with her, and she fled from before her.

36 Sarah's reactions are surely understandable. After selflessly offering Hagar to her husband she sees herself triumphed over by her handmaid. Who would condemn Sarah for her behaviour? Let us, however, cite here some of the views of our commentators on this subject. First Ramban:

41 Sarah our mother sinned in dealing harshly with her handmaid and Abraham too by allowing her to do so. God heard her affliction and gave her a son who was destined to be a lawless person who would bring suffering on Abraham and Sarah.

46 Radak takes a similar attitude and considers that Sarah did not behave in a manner befitting her character. Although Abraham in this matter gave her free rein "do to her that which is good in thine eyes," she should have desisted out of respect to him. She should have been magnanimous and not taken advantage of her power over her handmaid. Thus our commentators find no excuse to...

8

51

pe (17)

no psychological explanations in extenuation of her deeds. No appraisal of Sarah's character could condone the sin of "Sarah dealt harshly with her." Perhaps the Torah wished to teach us that before man undertakes a mission that will tax all his moral and spiritual powers he should ask himself first whether he can maintain those same high standards to the bitter end. Otherwise man is liable to descend from the pinnacle of altruism and selflessness into much deeper depths than would ordinarily have been the case. A similar principle is no doubt involved in the disfavour with which our Sages viewed the making of vows and the warnings of the Torah itself against the undertaking of unnecessary obligations. The danger always presents itself that one might fail the test, not honour the obligation and violate the vow. Here we quote Ramban's warning to those who make vows which are beyond their capacity to fulfill:

Such people possess neither the prudence nor the direction to consider for a moment the possibility that they might not be able to fulfill all these obligations, but they imagine that the good intention which they harboured at the time of the vow would be reckoned in their favour.

Here Ramban denounces those who are over-generous in their pious declarations and noble protestations, who readily announce decisions which are not followed up by practical steps to fulfill them and who experience sudden surges of enthusiasm which are soon extinguished. "A good deed is only credited to the account of the one who completes it." Had Sarah not wished to suppress her instincts and overcome every vestige of jealousy for her rival, had she not dared to scale these unusual heights of selflessness, she would not have fallen victim to the sin of "Sarah dealt harshly with her"—and there may not have been born that individual whose descendants have proved a source of trouble to Israel to this very day. Who knows?

(הפטרך לך לך) כו. למה תאמר יעקב וגו' נסתרה דרכי מה' וגו' הלא ידעת וגו'. הביאור יתכן שמלך אין מכיר במעשה עבריו או משום שאין תחת ממשלתו או אפילו הן תחת ממשלתו אבל הם רחוקים ממנו או משום שטרוד ביותר ואין לו כח להתבונן במעשיהם או שאין מבין היטב במעשיהם, וע"ז אמר הלא ידעת וגו' פי' יש לך להבין מעצמך אפי' אם אינך שומע מה שאומרים לך, שאצל הקב"ה ח"ו לא יתכן כל דברים אלו, אלקי עולם ה' וא"כ לא יתכן שאינך תחת ממשלתו, בורא קצות הארץ ולא יתכן שאתה מרוחק ממנו, לא יעף ולא ייגע ולא יתכן שאין לו כח ח"ו להתבונן בך, אין חקר לחבנתו ולא יתכן שאין מבין במעשיכם ח"ו.

(18)

ענתו 10, 7, 3

(9)